

TA'LIM KLASSTERIDA O'QUV-TARBIYAVIY JARAYON SIFATINI NAQSHBANDIYA TA'LIMOTI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISHNING KONSEPTUAL MODELI

Ubaydova Vazira Erkinovna – *pedagogiga fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent*

amikomjon@mail.ru

Buxoro davlat texnika universiteti

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КАЧЕСТВА УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КЛАСТЕРЕ НА ОСНОВЕ УЧЕНИЯ НАКШБАНДИИ

Убайдова Вазира Эркиновна – *доктор философии педагогических наук, доцент*

Бухарский государственный технический университет

CONCEPTUAL MODEL FOR IMPROVING THE QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN AN EDUCATIONAL CLUSTER BASED ON THE NAQSHBANDI TEACHING

Ubaydova Vazira Erkinovna – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor*

Bukhara State Technical University

Tayanch so'zlar: ta'lim klasteri, Naqshbandiya ta'limoti, o'quv-tarbiyaviy jarayon, ta'lim sifati, konseptual model, ma'naviy tarbiya, shaxs kamoloti, klasterli hamkorlik, pedagogik sifat, ijtimoiy mas'uliyat.

Rezyume. Maqolada ta'lim klasteri sharoitida o'quv-tarbiyaviy jarayon sifatini takomillashtirish masalasi Naqshbandiya ta'limotining ma'naviy-axloqiy, mehnatga yo'naltirilgan va ijtimoiy mas'uliyatga asoslangan g'oyalari bilan uyg'un holda tahlil qilinadi.

Ключевые слова: образовательный кластер, учение Накшбандии, учебно-воспитательный процесс, качество образования, концептуальная модель, духовное воспитание, развитие личности, кластерное сотрудничество, педагогическое качество, социальная ответственность.

Резюме. В статье рассматривается проблема совершенствования качества учебно-воспитательного процесса в условиях образовательного кластера в гармонии с духовно-нравственными, трудоориентированными и социально ответственными идеями учения Накшбандии.

Key words: educational cluster, Naqshbandi teaching, educational process, quality of education, conceptual model, spiritual education, personality development, cluster cooperation, pedagogical quality, social responsibility.

Summary. The article analyzes the issue of improving the quality of the educational process within the framework of an educational cluster in harmony with the spiritual-moral, labor-oriented, and socially responsible ideas of the Naqshbandi teaching.

Kirish. Bugungi globallashuv, raqamli transformatsiya va ijtimoiy-madaniy yangilanishlar sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilimli, balki ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli, mustaqil fikrlaydigan, mehnatsevar va insonparvar shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Ta'lim sifati tushunchasi endilikda faqat o'quv natijalari, reyting ko'rsatkichlari yoki fanlarni o'zlashtirish darajasi bilan cheklanmaydi [1:205]. Ta'lim klasteri esa zamonaviy pedagogikada turli ta'lim bosqichlari, ilmiy-metodik markazlar, oila, mahalla, ishlab chiqarish, madaniy-ma'rifiy muassasalar va ijtimoiy hamkorlik subyektlarini yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi tizimli yondashuv sifatida qaraladi. YuNESKO manbalarida maktab klasterlari va resurs markazlari ta'lim resurslaridan samarali foydalanish, o'quv jarayoni sifatini yaxshilash va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish vositasi sifatida izohlanadi. O'zbekiston tajribasida ham pedagogik ta'lim klasteri ta'lim, ilmiy-metodik, tarbiyaviy va boshqaruv jarayonlarini uzviy bog'lashga xizmat qiluvchi moslashuvchan tizim sifatida talqin qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Ta'lim sifati masalasi xalqaro pedagogik tadqiqotlarda ko'p omilli, tizimli va natijaga yo'naltirilgan jarayon sifatida talqin qilinadi. YuNISEF va YuNESKO doirasida ishlab chiqilgan sifatlari ta'lim konsepsiyalarida ta'lim sifati o'quvchi shaxsining rivojlanishi, o'qitish jarayoni, ta'lim muhiti, qo'llab-quvvatlovchi resurslar va ijtimoiy natijalar bilan bog'liq holda izohlanadi.

Ta'lim klasteri konsepsiyasi esa ta'lim muassasalarining alohida-alohida faoliyatini emas, balki ularning o'zaro bog'langan, hamkorlikka asoslangan va yagona pedagogik maqsadga yo'naltirilgan tizimini nazarda tutadi. M.Bray

tadqiqotlarida maktab klasterlari ta'limni mikro-rejalashtirish, mahalliy sharoitlarni hisobga olish va resurslardan oqilona foydalanish imkonini beruvchi mexanizm sifatida izohlanadi [2:143]. U.N.Xodjamqulov tomonidan pedagogik ta'lim klasteri O'zbekiston sharoitida ta'lim turlari, ilmiy-metodik faoliyat, tarbiya va boshqaruv o'rtasidagi integratsion aloqalarni kuchaytiruvchi tizim sifatida asoslangan [3:137].

Shuningdek, Naqshbandiya ta'limotida "pir-murid", "murshid-solik" an'analari orqali ustoz-shogird munosabatlari, ma'naviy yetakchilik, tajriba uzatish va shaxsiy namunaga asoslangan tarbiya muhim o'rin tutadi [4:19]. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim klasteri bo'yicha tadqiqotlarda ko'proq tashkiliy, resurs, boshqaruv va metodik integratsiya masalalari yoritilgan. Naqshbandiya ta'limotiga oid ishlarda esa ma'naviy-axloqiy tarbiya, komil inson, mehnat va ruhiy poklanish masalalari tahlil qilingan [5:36].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli, aksiologik, klasterli, kompetensiyaviy va tarbiyaviy-integrativ yondashuvlarga asoslandi. Klasterli yondashuv ta'lim muassasasi, oila, mahalla, ishlab chiqarish, madaniy-ma'rifiy tashkilotlar va ijtimoiy hamkorlik subyektlari faoliyatini yagona tarbiyaviy maqsadga yo'naltirish imkonini berdi. Kompetensiyaviy yondashuv o'quv-tarbiyaviy jarayon natijasini shaxsda shakllanadigan ma'naviy-axloqiy kompetensiyalar, ijtimoiy mas'uliyat, kommunikativ madaniyat, mehnatga munosabat va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari orqali baholashga asos bo'ldi.

Natijalar. Tadqiqot natijasida ta'lim klasterida o'quv-tarbiyaviy jarayon sifatini Naqshbandiya ta'limoti asosida

takomillashtirishning konseptual modeli ishlab chiqildi. Model quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

Maqsadli komponent. Modelning bosh maqsadi – ta’lim klasteri sharoitida o’quv-tarbiyaviy jarayon sifatini Naqshbandiya ta’limotining ma’naviy-axloqiy tamoyillari asosida takomillashtirish, ta’lim oluvchilarda ma’naviy yetuklik, mehnatsevarlik, ijtimoiy mas’uliyat, ichki intizom va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishdan iborat.

Ushbu maqsad quyidagi vazifalarda namoyon bo’ladi:

a) birinchidan, o’quv-tarbiyaviy jarayon mazmuniga Naqshbandiya ta’limotining pedagogik ahamiyatga ega g’oyalari singdirish;

b) ikkinchidan, ta’lim klasteri subyektlari o’rtasida yagona tarbiyaviy maqsadga yo’naltirilgan hamkorlikni tashkil etish;

c) uchinchidan, o’quvchi-talabalarda ma’naviy-axloqiy sifatlarni amaliy faoliyat, mehnat, ijtimoiy loyiha va refleksiv tahlil orqali rivojlantirish;

d) to’rtinchidan, o’quv-tarbiyaviy jarayon sifatini qadriyatga yo’naltirilgan mezonlar asosida baholash.

Qadriyatli-metodologik komponent. Mazkur komponent modelning nazariy va ma’naviy asosini tashkil etadi. Uning markazida Naqshbandiya ta’limotidagi quyidagi tamoyillar turadi:

➤ *“Dil ba yor, dast ba kor”* – qalbning yuksak ma’naviy maqsadga, faoliyatning esa halol mehnatga yo’naltirilishi.

➤ *“Xilvat dar anjuman”* – jamiyat ichida bo’lgan holda ichki ma’naviy muvozanatni saqlash.

➤ *“Nazar bar qadam”* – har bir qadamni anglab bosish, faoliyatda mas’uliyatli bo’lish [6: 19].

➤ *“Hush dar dam”* – har bir lahzada hushyorlik va ongli mavjudlik.

Ushbu qadriyatlar zamonaviy ta’lim sifati bilan bog’langanda, o’quv-tarbiyaviy jarayon faqat bilim berish emas, balki shaxsning ichki dunyosini boyitish, uni ijtimoiy foydali faoliyatga tayyorlash va axloqiy mustahkamligini oshirish vositasiga aylanadi.

Mazmuniy komponent. Mazmuniy komponent o’quv-tarbiyaviy jarayonga Naqshbandiya ta’limotining tarbiyaviy imkoniyatlarini singdirishga qaratiladi. Bu jarayon quyidagi yo’nalishlarda amalga oshiriladi:

– o’quv fanlari mazmunida ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni yoritish;

– tarix, falsafa, pedagogika, adabiyot, kasbiy ta’lim va ijtimoiy fanlarda Naqshbandiya ta’limotining inson kamoloti bilan bog’liq g’oyalari tahlil qilish;

– tarbiyaviy soatlarda halol mehnat, mas’uliyat, ustozga hurmat, kamtarlik, vatanparvarlik va ijtimoiy foydalilik mavzularini muhokama qilish;

– ijtimoiy loyihalar orqali talabalarda amaliy mas’uliyat va jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish;

– ustoz-shogird an’analari asosida tarbiyaviy mentorlik faoliyatini yo’lga qo’yish.

Jarayonli komponent. Jarayonli komponent modelning amaliy-pedagogik mexanizmini ifodalaydi. Unda o’quv-tarbiyaviy jarayon quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

Diagnostik bosqich. Bu bosqichda o’quvchi talabalarining ma’naviy-axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi, mehnatga munosabati, o’zini baholash darajasi va tarbiyaviy ehtiyojlari aniqlanadi.

Motivatsion bosqich. Talabalarda Naqshbandiya ta’limotidagi halol mehnat, ichki poklik va jamiyatga foyda keltirish g’oyalari qiziqish uyg’otiladi.

Mazmunni o’zlashtirish bosqichi. O’quv jarayonida tarixiy, falsafiy, pedagogik va tarbiyaviy materiallar asosida Naqshbandiya ta’limotining mohiyati o’rganiladi.

Amaliy-faoliyat bosqichi. Talabalar ijtimoiy loyiha, jamoaviy ish, volontyorlik, kasbiy-amaliy topshiriqlar va ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda ishtirok etadi.

Refleksiv-baholash bosqichi. Talabalar o’z xatti-harakati, ijtimoiy faoliyati va shaxsiy o’rishini tahlil qiladi. Bu bosqichda o’z-o’zini baholash, guruhviy muhokama, portfolio va mentor fikri muhim ahamiyat kasb etadi.

Klasterli-hamkorlik komponenti. Ta’lim klasterida o’quv-tarbiyaviy jarayon sifati birgina ta’lim muassasasi faoliyatiga bog’liq emas. U bir nechta subyektlarning hamkorligi orqali takomillashadi. Modelda ta’lim muassasasi, oila, mahalla, ilmiy-metodik markazlar, ishlab chiqarish va kasbiy faoliyat subyektlari, madaniy-ma’rifiy muassasalar, ustoz-murabbiylar, jamoat tashkilotlari kabi subyektlar asosiy o’rin tutadi.

Bu subyektlar o’rtasidagi hamkorlik Naqshbandiya ta’limotidagi “jamiyat ichida kamol topish” g’oyasi bilan bevosita bog’liqdir. Chunki tarbiya faqat auditoriyada emas, balki ijtimoiy hayot, mehnat, muloqot, xizmat va jamoaviy mas’uliyat jarayonida shakllanadi.

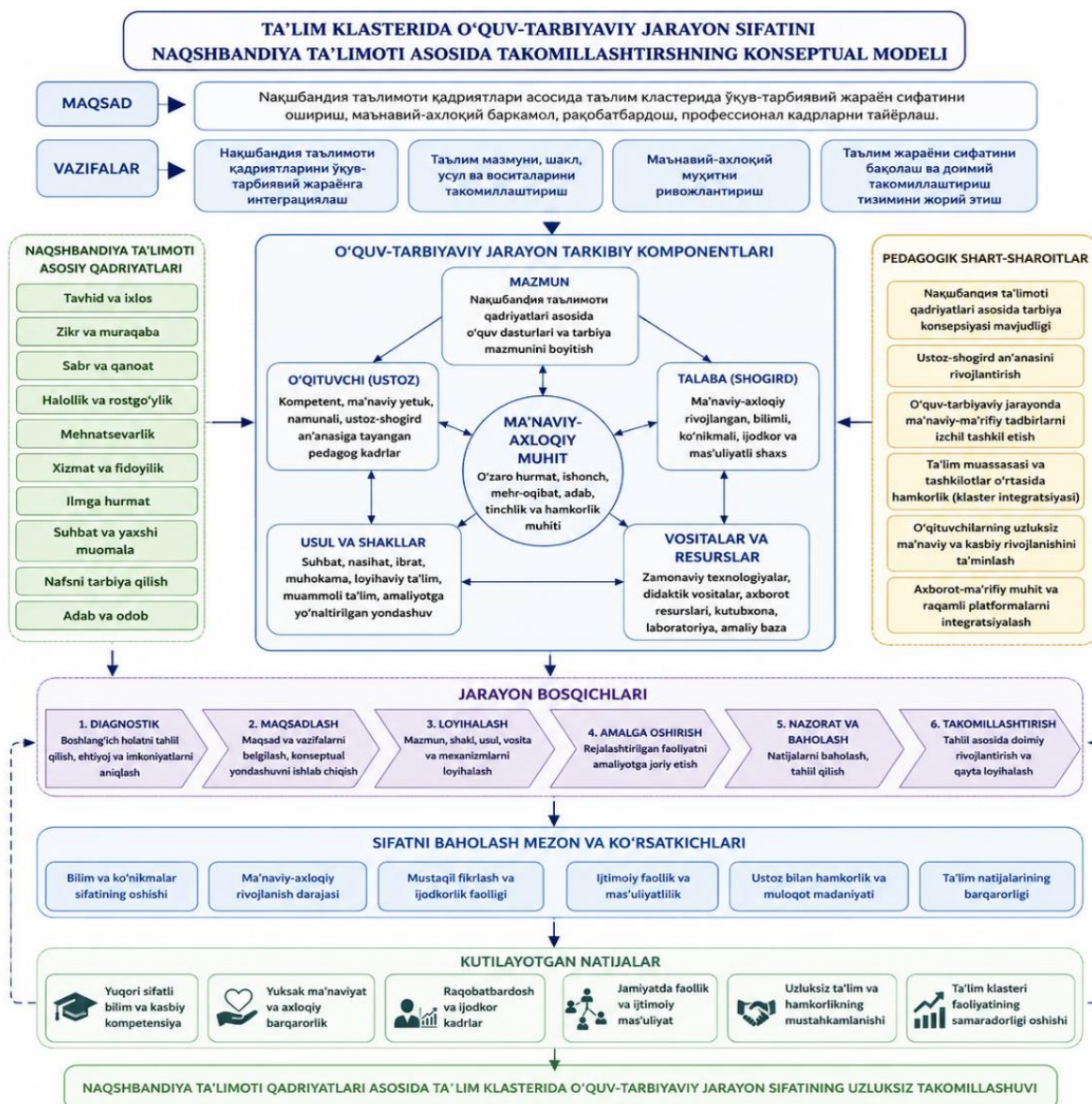
Diagnostik komponent. Modelda o’quv-tarbiyaviy jarayon sifatini baholash uchun quyidagi mezonlar taklif etiladi: *Ma’naviy-axloqiy mezon; Mehnatga munosabat mezon; Ijtimoiy faollik mezon; Refleksiv mezon; Qadriyatli pozitsiya mezon.* Mazkur mezonlar orqali o’quv-tarbiyaviy jarayon sifatini faqat tashkiliy yoki nazorat ko’rsatkichlari bilan emas, balki shaxsiy rivojlanish va tarbiyaviy natija bilan baholash imkoniyati yaratiladi.

Natijaviy komponent. Modelni amaliyotga joriy etish natijasida quyidagi pedagogik natijalarga erishish mumkin: o’quvchi-talabalarda ma’naviy-axloqiy barqarorlik kuchayadi; mehnatga ongli va mas’uliyatli munosabat shakllanadi; o’quv-tarbiyaviy jarayonning klasterli hamkorlikka asoslangan sifati oshadi; ta’lim muassasasi, oila, mahalla va ijtimoiy institutlar o’rtasidagi tarbiyaviy integratsiya kuchayadi; talabalarda ijtimoiy mas’uliyat, jamoaviylik, o’zini boshqarish va refleksiv fikrlash rivojlanadi; milliy-ma’naviy meros zamonaviy ta’lim sifatini takomillashtirishning metodologik resursiga aylanadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, Naqshbandiya ta’limoti zamonaviy ta’lim klasterida o’quv-tarbiyaviy jarayon sifatini takomillashtirish uchun chuqur pedagogik imkoniyatlarga ega. Bunda asosiy masala mazkur ta’limotni tor diniy-falsafiy doirada emas, balki umuminsoniy, ma’naviy-axloqiy va tarbiyaviy qadriyatlar tizimi sifatida talqin qilishdir.

Naqshbandiya ta’limotining “Dil ba yor, dast ba kor” tamoyili [4:29] zamonaviy ta’limda nazariya va amaliyot birligini, bilim va mehnat uyg’unligini, kasbiy faoliyat va ma’naviy mas’uliyat integratsiyasini ifodalaydi. Bu, ayniqsa, ta’lim klasteri sharoitida muhimdir. Chunki klasterli ta’lim modeli o’quvchini real ijtimoiy muhit, mehnat jarayoni, mahalla hayoti va kasbiy faoliyat bilan bog’laydi.

“Xilvat dar anjuman” tamoyili esa zamonaviy shaxs tarbiyasida ijtimoiy faollik va ichki ma’naviy nazorat o’rtasidagi muvozanatni ta’minlaydi. Hozirgi axborot oqimi kuchaygan, raqamli muhit shaxs xatti-harakatiga kuchli ta’sir ko’rsatayotgan davrda o’quvchi-talabalarda o’zini boshqarish, tanqidiy fikrlash, ma’naviy immunitet va ichki intizomni shakllantirish ayniqsa dolzarbdir.

Mazkur konseptual model ta'lim klasteri subyektlari, Naqshbandiya ta'limotining qadriyatli-metodologik asoslari, o'quv-tarbiyaviy jarayon komponentlari, pedagogik shart-sharoitlar, sifat mezonlari va kutilayotgan natijalar o'rtasidagi tizimli aloqadorlikni aks ettiradi (1-rasm).

Maqolada taklif etilayotgan konseptual modelning ilmiy ahamiyati shundaki, u ta'lim klasteri va Naqshbandiya ta'limotini yagona pedagogik tizim sifatida uyg'unlashtiradi. Amaliy ahamiyati esa o'quv-tarbiyaviy jarayon sifatini oshirishda milliy-ma'naviy merosdan foydalanishning aniq komponentlari, bosqichlari va baholash mezonlarini taklif etishida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Ta'lim klasteri o'quv-tarbiyaviy jarayon sifatini

oshirishda muhim pedagogik mexanizm bo'lib, u ta'lim muassasasi, oila, mahalla, ishlab chiqarish va ijtimoiy institutlar hamkorligini yagona maqsad atrofida birlashtiradi.

2. Naqshbandiya ta'limoti shaxs tarbiyasida ma'naviy poklik, halol mehnat, ichki intizom, ijtimoiy mas'uliyat, kamtarlik va jamiyatga foydali faoliyat kabi qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi kuchli tarbiyaviy manbadir.

3. "Dil ba yor, dast ba kor", "xilvat dar anjuman", "nazar bar qadam", "hush dar dam" kabi tamoyillar zamonaviy pedagogikada mehnatga ongli munosabat, o'zini boshqarish, refleksiv fikrlash, ijtimoiy faollik va axloqiy barqarorlikni rivojlantirish bilan uyg'unlashadi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O'zbekiston», 2021.
2. Bray M. School Clusters in the Third World: Making Them Work. Digest 23. Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning, 1987.
3. Xodjamqulov U.N. Pedagogik ta'lim klasteri ilmiy-pedagogik muammo sifatida: pedagogik ta'limni klasterlashtirish zarurati. // Zamonaviy ta'lim. 2019, №6.
4. Navro'zova G.N. Naqshbandiya-kamolot yo'li. – Buxoro: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi «Fan», 2007.
5. Zaripova G.K. Milliy merosimizdagi pedagogik texnologiyaga oid g'oyalardan foydalanish. // Uzluksiz ta'lim, – Toshkent: 2005, №1. 35-40-b.